

עמלק חלק ב'

במפגש הראשון הובהרה וחודדה הדילמה: מצוות התורה אל מול הצו המוסרי. בוארה מצוות מחיית עמלק בהקשר היסטורי המרכז במעט את הקושי הערכי בקיום המצווה. אולם הבעיה העקרונית נותרה על תילה. יעשה הפעם ניסיון תלת שלבי להציע פתרון אחר. 3 עקרונות לו. הראשון:

א. אין עמלק בעולם

מנחת חינוך תרד א

והאינדא אין אנו מצווים בזה כי כבר עלה סנחריב ובלבל את העולם וכל דפריש מרובא פריש.

מה ההשלכה האפשרית לאי קיומו של עמלק על הסוגיה המוסרית? ראו את הרעיון הנועז של הרב קוק:

אגרות ראי"ה ח"א עמוד כ

ומניעת היכולת היא לנו לעדה על חפץ ד'... וכשיש מניעות כאלה הננו מרוצים בזה, מפני שאנו מכירים שכך הוא רצון ההשגחה העליונה בעיתים כאלה.

מהי התשתית האידיאולוגית לרעיון כזה? מהן השלכותיו החינוכיות? לרב קוק אמירה חריפה עוד יותר בתחום של הציר ההיסטורי כמנתב את החזון הערכי של התורה.

אורות הקדש ח"ב עמודים תקמד-תקמה

בימים הראשונים היה השכל הכללי של האנושיות פחות מפותח, וחפצו היה גם כן יותר ברברי. אז היה החזון האלהי כולו נועד לדחות את השכל הסורר, המשועבד רק להחפצים הבהמים בכללות החברה האנושית. בעבר היה הטבע והרצון האנושי יותר פראי ממה שהוא כעת, ולימים הבאים יהיה יותר נח וטוב מההוה. בעבר היתה מהות התורה והמוסר פונה ביותר לביטול כח הרצון הטבעי, מפני שהרע היה מרובה בו, ולעתיד הולך הדבר ומקבל צורה חדשה, עד שהדרישה של החופש הרצוני תובעת תביעות מוסריות שיניחו את הרחבתה המבוקשת, שאז תראה כמה טובה צפונה בה.

מהי ההשלכה שיש לרעיון זה על עקרון נצחיות התורה? מהי ההשלכה לסוגיית מחיית עמלק?

העדרו של עמלק מן הזירה ההיסטורית השפיע על הפרשנות, במיוחד החסידית, לטיבו של עמלק ואופי המאבק בו.

ג. העתקת המאבק אל הזירה הנפשית תודעתית

עולם הפרשנות החסידית נטה לראות הנפש האדם ובמאבקיו המוסריים בין יצר טוב ליצר רע את הזירה המרכזית שמעסיקה את העולם דתי. לפיכך גם סוגיית עמלק הועתקה מזירת הקרב הלאומית פוליטית להתגוששות הפנימית. כך ממקם ר' לוי יצחק מברדיטשב [קדושת לוי] את הזירה, ואחריו ר' ישראל מקוזניץ [עבודת ישראל], את הזהות ואחריהם האדמו"ר מגור השני [שפת אמת] בשם סבו [אא"ז מו"ר זצלה"ה = אדוני אבי זקני, מורי ורבי, זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא] את אופי המאבק.

קדושת לוי - פרשת עקב:

וזכירת עמלק הוא נגד נפש כי שם אחיזתו

עבודת ישראל - פרשת זכור

כי עיקר ענין עמלק הוא היצר הרע צורר כל אדם

שפת אמת ספר שמות - לפורים - שנת [תרל"א]

אא"ז מו"ר זצלה"ה הגיד פי' נקהלו ועמוד על נפשם. כמ"ש בקבלת התורה הקהל לי את כו'. ואז נקהלו מעצמן במסירת נפשם. כי מחיית עמלק הוא במסירות נפש להיות בטל אל הנקודה היות.

אלו השלכות עשויות להיות למעבר זה? דוגמא אחת מעט מורכבת ניתן לראות באבחנה שבין הרמב"ם חלשפת אמת בשאלת היחס בין מצוות זכירת מעשה עמלק לבין מצוות מחייתו. יש לעיין בדיון זה רק אם עומדים בקצב הלימוד.

ספר המצות להרמב"ם - מצות עשה - מצוה קפט

מצוה קפט - היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן והוא אמרו ית' זכור את אשר עשה לך עמלק ולשון ספרי זכור את אשר עשה לך בפה לא תשכח בלב כלומר אמור מאמרים בפיו שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות ... הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה שהוא זכר תחלה מעשהו הרע ואחר כך צוה להרגם והוא אמרו ית' פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל:

שפת אמת ספר שמות - פרשת זכור - [תרס"ב]:

וכפי מה שזוכרין שנאת עמלק כך זוכין לאור התורה והראשית: שבת יומא דזכירה. וע"י השבת זוכין בנ"י לזכירה. וכמו כן ע"י מחיית עמלק בא זכירה. לכן כ' תמחה כו' זכר עמלק כו' לא תשכח. שכשימחה שמו של עמלק יהי' הזכירה בשלימות. כי כל מלחמת עמלק להשכיח מבנ"י התורה ולהתדבק בהבלי עולם שזה בחי' השכחה היפוך השבת שהוא השבתת מלאכה וזכירת הקדושה:

כיוון שהגענו לפרשנויות אלגוריות המכוונות אל האתגרים הרוחניים שבכל דור ניתן להציע את הקפיצה הבאה שמופיעה בפרשנותו של הרב משה עמיאל:

דרשות אל עמי ח"ג

השי"ת אינו אוהב מלחמות מעולם ואדרבה שלום של הקב"ה, אכן מלחמה אחת הכריז למלחמת מצוה, זו היא המלחמה עם מלחמת עמלק, המלחמה נגד המלחמות בכלל... ועמלק זכה... בהסיף וישראל – בהספר, ומלחמה תמידית הוא בעולם בין הסיף והספר... ובאיזה אמצעים אנו לוחמים עם העמלקות ועם כל בעלי הסיף למיניהם? ... שיטת היהדות, כי אין קטיגור נעשה סניגור... את הטירור לא נוכל להסיר מן העולם על ידי טירור מצד השני, ועל כן אין לוחמים ביד חזקה על ידי יד חזקה ואין לוחמים נגד הסיף על ידי הסיף... כתוב זאת זכרון בספר. זאת אומרת, מלחמה נגד הסיף על ידי הספר... גם בעמלק מדגשת התורה בעיקר את הזכר עמלק' מה שנעשה העמלקות לזכר, לקולטורא, לאידיאל נאצל... ואת זכר עמלק זה מצוה עלינו למחות (עמודים קלד, קמג).

מה הרווח הגדול של פרשנות זו? מהו החיסרון הגדול שלה? אולי יותר מאשר אחד? אולם אם פירשנו כך ניתן להמשיך בגלגול הלשון, הרעיון ו....

כתבים כת"י

מצוות מחיית עמלק היום היא: מחיית מחיית עמלק!

לא עוד הרג!

יש למחות מן הלכסיקון האנושי את הרהור האפשרות של רצח אנשים נשים וטף. קהילות, עמים ולאומים. לא עוד שנאה גזעית, שחורכת באשה הזרה את עדינות הנפש ושאיפותיה הנאצלות.

'זכור' היא לנו מצוות הזיכרון לשנאה הבלתי רציונלית, להתפרצויות האלימות המשמידות כל היא:

הקריאה הבאה מן הלב הטהור של אומת הנצח – לא עוד!

נמחה את המחייה, נזכור את תוצאות השנאה ונקבל בשם כל ישראל וכל העולם עמנו:

נכתת חרבות לאתים.

משאבי מלחמה לבנין

כוחות אופל וניכור לאור וטוב יהיו.

אולם כדי להציע פרשנות מסתברת שעושה כל מאמץ למצות את הכתובים ורוחם יש לעיין בפרשיית עמלק הן במקרא והן בחז"ל כדי להעמיד תשתית לפרשנות החדשה.

ג. הפרשנות החדשה על בסיס הישנות.

דברים פרק כה

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֶק בְּדַרְכֵי בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:
אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדַרְכֵי וַיִּזְנֹב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיךָ וְאֵתָה עָנָף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֶל הַיָּם

מי לא ירא אלהים?

תרגום יונתן על דברים פרק כה פסוק יח:

ולא דחלון בית עמלק מן קדם יי

מכילתא פרשת עמלק פרשה א:

אחרים אומרים: 'ולא ירא אלהים' - אלו ישראל, שלא היו בידם מצות.

מה פשר המחלוקת המקוטבת הזו? האם ניתן לאפשר את שתי הגישות יחדיו? – מה יצדיק פרשנות כזו?

תנחומא כי תצא פיסקה ט:

רבנן אמרי: קרך - היקרך לפני אחרים, אמר רבי חוניא: מלה"ד לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה. בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה, אע"פ שנכוה הקירה לפני אחרים... אף כאן כיון שיצאו ישראל ממצרים, הקב"ה קרע הים לפניהם ונשתקעו המצרים לתוכו, נפל פחדן על כל האומות שנא' (שמות טז): אז נבהלו אלופי אדום וגו', כיון שבא עמלק ונזדווג להם אע"פ שנטל את שלו מתחת ידן הקירו לפני או"ה:

סכום תמציתי לפרופיל המסורתי של עמלק בדבריו של ר' צדוק:

ספר מחשבות חרוץ פרק טז ד"ה ענין

...וידוע דכל מלחמת אויב החצון נמשך ממלחמת אויב הפנימי, וכפי הכבישה ליצר כך הכבישה לאויבים... ותחלת המשכת עצת גוים ללב איש הישראלי, ..הוא לקרר חום שבלב יהדות לעבודת השם יתברך ולמעשה התורה ומצות, ואינו מסית לבטל לגמרי רק לקרר חומו... ולפי שהוא בכח רשעתו הוא שגרם והכניס זה בלבם ע"כ אז"ל דבעמלק כתיב ולא ירא אלקים, כי מצד שהוא שרשו כך לא ירא אלקים היה יכול להכניס כן בלבבות דבני ישראל מצד יצר המסית....

תפיסה זו נותנת תשתית לפרשנות החדשה. פרשנות הנאמנת לכתוב [ואפילו לצלליו הדקים]. ולמסור, למסור ולרגש האנושי

כתבים כת"י

נעמוד בפורים בראש מורם מול מסורת דורותינו
לא נכפוף את אמת החיים שלנו בפני קטעי אמיתות
ולא נבוז לזרמי החיים שהנחילנו אבותינו
נעמוד מול המבקשים להטותנו מן הדרך העוז ואמונה בוודאות
נשוחח עמם בשיג ושיח המלא ספק.